

A REJTÉLYES KRÚDY

„Gordonkahangján sirva vigadásnak
Mesélsz nekünk igaz magyar mesét,
Hogy megszépül szavadra mind a bánat,
S tündéri távlat lesz a messzeség.”

Juhász Gyula: Krúdy Gyulának

Századunk legnagyobb magyar prózaírója: lefordíthatatlansága miatt reményünk sincs arra, hogy a maga varázslatos monumentalitásában ismeri meg a nagyvilág.

Hazai olvasóköre is behatárolt. A vájtfülűek – bővülő? – tábora értékeli csak szertelen történet-indázásait, mese-kanyarjait, az epizódok felsudarosodását, az ígéretesen induló főszál elhalását és újjáéledését. Bárgyú csattanókra és irodalmi bűvésztükkökre berendezkedett világunkban oázis egy „három szintes” Krúdy hasonlat, egy megéledő és önálló létre vergődő jelző, amely egyszerre illatokat, ízeket és dalamokat csalogat elő a semmiből, és mire az elkábult olvasó észbekaphatna, már egy felvidéki kisváros havas utcáján röppül Krúdy csengettyűs szánja, ahol az ablakok csipkefüggönyei mögött bársonyos tekintetű aranyművesnek igazítják selyem harisnyakötőjüket, de vigyázat: az almáriom sárga koponyát őriz, és a huzatos folyosón bármikor feltűnhet egy fejteden csontfigura!

Krúdy irodalmunk legnagyobb rejtélye: a három napos dorbézolások, a csendesen mélygödöri éjszakák, a hirtelen ötletű „akárhová”-kirándulások, a meddő órák beteg vitéze és a regényes szerelmi kalandok gáláns lovagja vajon mikor írhatta ezt a terjedelmében is mehökkentő életművet,

mely felülmúlja a hihetetlen munkabírású Jókaiét is?! Hogyan volt képes évtizedek távlatában is pontosan megőrizni egy-egy hősenek hajszálnyira változatlan karakterét? (1903-as és 1925-ös keltezésű Zathureczky elbeszélését mintha ugyanazon a napon írta volna, figurájának még a kézmozdulata is egy és ugyanaz!)

Mi az a csodaszer, melytől a hétköznapi háromszögtörténet egyszerre felizzik, s máris útnak indulhatunk az emberi lélek mélységeibe a la Freud? S egyáltalán: ez az izzig-vérig féktelen és szenvedélyes író, aki gondolkodás nélkül rúgja fel a konvenciókat, családi idillt, polgári erkölcsöt, a szerelem és a barátság béklyóit, ha gátolják hajlamai és kedvtelése kiélésében, aki hírhedt katonatisztekkel verekszik, aki kiugorva primadonnaszerelmének emeleti ablakán, jót kvaterkázik a törött karját sínbeteg orvossal, aki a szenvedély minden stációját megéli, hogyan képes ezt a higgadt és nyugodt, egyenletesen áradó novella- és regényfolyamot évtizedeken keresztül változatlan önuralommal mederbe terelgetni, az írói nézőpont szemernyi változása nélkül?

Jelen idejű történetei mintha a múltban játszódnának, mégis Balzachoz mérhető körképét kapjuk a valamikori Magyarországnak: az egyetemes nosztalgia abszolút romantikus pózát (menekülés a múltba vagy a rusztikus vidéki idillbe) áttöri a valóság elképesztően aprólékos, de lényeglátó ismerete: nem csak a nyíri nádasokat, a felvidéki kisvárosokat, a budai utcákat ismeri kicsorbult szegletkövükig és ablakba kirakott muskátlijukig, de az emberi lélek legfinomabb rezdüléseit is. Otthonosan mozog a legfurcsább és a leghétköznapibb figurák között: középkori zsoldosai, drótotótjai, nyomorék koldusai, töltött fegyverrel járó öngyilkosjelöltjei, álmodozó kisasszonyai, boldogtalan királyai és

pepita nadrágos újságírói, revolverüket szorongató kártyásai, nagyhangú kortesei és pápaszemes doktorai – mind-mind hús-vér figurák. Esendő, menekülő alakok, egy korszak számkivetettjei, krónikus szeretethiányban vergődő gyermekek és örökös kamaszok, kültelki kocsmákban lófráló csavargók és éhenkórászok, testhibások és pitianer bűnözők, a szerelem izzásában égő trubadúrok és magányos lelkek, meddő várakozásban elsorvadók, elhagyatottak és megnyomorítottak. Egy bizarr panoptikum különös figurái ők, s minden múlt-nosztalgia ellenére nagyon is kortársaink a szenvedélyben és szenvedésben.

Hogy Krúdy művészetéről hamis és torzított kép alakulhatott ki, hogy a „ködlovag”, az „álomjáró” mitosza eltakarhatta az éles szemű társadalombúvárt és lélekismerőt, hogy sokarcú és változatos indíttatású művészi karakterét elhomályosíthatta az „örök menekülő” fantomképe, abban nem kis szerepe van két ténynek. Krúdy életének számtalan kisebb-nagyobb epizódját ma sem ismerjük, pedig mindezek beépültek művészetébe, s kulcsot adhatnak egy-egy különleges megoldás értelmezéséhez. S bármilyen meglepően hangzik, meghökkentő mennyiségű rövidebb-hosszabb írása a mai napig nem jelent meg kötetbe gyűjtve, így nem is kerülhetett be Krúdy-képünkbe.

A napjainkban megújuló kutatás, a debreceni Fülöp László monográfiájával fémjelzett árnyaltabb és objektívebb Krúdy-kép megrajzolása csak akkor lesz lehetséges, a Krúdy-jelenséget csak akkor tudjuk megnyugtatóan elhelyezni irodalmunkban, a hiteles genealógia elkészítésére csak úgy vállalkozhatunk, ha pótoljuk e hiányosságokat.

Kötetünk negyven írása szerény hozzájárulás az életműkiadás kiteljesítéséhez: az 1902–1919 közötti második és harmadik Krúdy-korszak legérdekesebb írásaiból válogattunk. A „Levél egy nyíregyházi kisasszonyhoz” (1931) lírai utószó-helyettesítő. Kizárólagosan szignált, tehát hiteles műveket közöltünk, nem foglalkoztunk publicisztikai jellegű írásaival, s tárcái közül is csak a hangsúlyozottan szépirodalmi indíttatásúakat válogattuk be.

Urbán László